

ЎҚИТУВЧИ КАСБИДА МУЛОҚОТ ВА МУОМАЛА ОДОБИНИНГ ЎРНИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.58.20.057>

Қурбонова Зебинисо Мамаражаб қизи

Термиз давлат университетининг Педагогика Институтини, Психология кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада ўқитувчи касбида мулоқот ва муомала одоби ҳамда ўқитувчининг талаба ёшлар билан педагогик мулоқоти хусусида фикрлар баён этилган.

Калит сўзлар: мулоқот, муомала, маънавият, одоб, ахлоқ, ҳурмат.

РОЛЬ ОБЩЕНИЯ И ЭТИКЕТА В ПРОФЕССИИ УЧИТЕЛЯ

Курбанова Зебинисо Мамаражаб қизи

*Педагогический институт Термезского государственного университета
Преподаватель кафедры психологии*

Аннотация: Данная статья посвящена к проблеме общения и культуре поведения учителя и их общения со студентами.

Ключевые слова: культура, поведения, общения, уважения.

THE ROLE OF COMMUNICATION AND ETIQUETTE IN THE TEACHING PROFESSION

Kurbanova Zebiniso Mamarajab qizi

Pedagogical Institute of Termez State University, Teacher of the Department of Psychology

Abstract: This article deals with the problem of teachers relations with students and their cultural addresses.

Keywords: address, personal, contact, culture, beha viver, respect.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида мухтарам президентимиз Ш.М.Мирзиёев раҳнамолигида ўқитувчиларга катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, Президентимиз Ш.Мирзиёев 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида: “Мамлакатимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлиги биринчи навбатда ижтимоий соҳадаги ислохотларимиз самараси билан чамбарчас боғлиқ. Ёшларимизга муносиб таълим бериш, уларнинг илм-фанга бўлган интилишларини рўёбга чиқаришимиз керак. Шу мақсадда, мактабгача таълим тизимини ривожлантиришимиз, ўрға ва олий ўқув юртларининг моддий-техник базасини, илмий ва ўқув жараёнлари сифатини тубдан яхшилашимиз керак” -деб таъкидлаган эдилар. Таълим тизимида фаолият олиб бораётган барча мураббий ўқитувчилар ҳар томонлама иқтисодий маънавий қўллаб қувватланмоқда. Шундай экан авваломбор ўқитувчининг маънавий қиёфаси унинг мулоқот маданиятида ифодаланади. У ўзининг хис туйғусини, ички туйғусини, орзу умидларини мулоқот жараёнида баён этади. Мулоқот- кишининг ички ва ташқи оламини намоён этувчи ўзаро муносабатларнинг муҳим шаклидир.

Мулоқот жараёнида кишининг ташқи олами, жамиятнинг турмуш тарзи, унинг ижтимоий-иқтисодий турмуш тарзи, маънавий ҳаётидаги қарашлари, тасавури ва хиссиёти ифодаланади. Ўқитувчи касбига хос бўлган муҳим талаблардан бири мулоқот ва муомала одобининг юксак даражада бўлиши, болаларни севиш, уларнинг ҳаёти билан қизиқиш, ҳар бир шахсни ҳурмат қилишдан иборатдир. Ўқитувчининг ўқувчилар билан мулоқоти юксак даражада муваффақиятли бўлиши унинг педагогик қобилиятга қанчалик эга

эканлигига боғлиқ. Ўқитувчиларнинг фаолияти ёш авлодни маънавий баркамол шахс даражасида тарбиялашда ва касбий билимларни чуқур эгаллаган ёшларни тайёрлашда намоён бўлади.

Ўқитувчилик касбига хос бўлган бундай фазилатларни ундаги педагогик одоб шакллантиради. Педагогик одоб ўқитувчининг юксак касбий фазилатидир. У ўқитувчининг саботли бўлиш, ўз хиссиётини идора қила олиш, болаларга педагогик таъсир ўтказиш восита ва меъёрларини белгилаш ва аниқлашига ёрдам берадиган фазилат ҳисобланади. Юксак педагогик одобга эга бўлган ўқитувчигина синфда мўътадил психологик иқлим ўрната олади, болалар қалбига тез йўл топа олади.

Жамият аъзоларининг ўзаро ижтимоий муносабатлари, турмуш шароитлари ўзгариши билан уларнинг моддий олам ҳақидаги тасаввурлари, тушунчалари, дунёқарашлари, одоб ва ахлоқ нормалари ҳам ўзгармоқда. Бугунги кунда таълим-тарбия соҳасида ҳам ўқитувчи ва ўқувчи, талаба ўртасидаги мулоқот муомала маданияти ҳам янги дунёқарашлар асосида жамиятда қабул қилинаётган демократик ислохотлар асосида ўзгариб бормоқда. Муомала категорияси умумий психология фанининг асосий категорияларидан биридир.[1] У шахслараро муносабатнинг муҳим механизмларини ўз ичига қамраб олади.

Муомала ҳамкорлик фаолиятининг эҳтиёжидан вужудга келиб чиқувчи шахслараро мулоқот ривожланишининг кўп қиррали жараёнидир.

Педагогик муомала бу ўқитувчининг талабаларга таъсир ўтказиш услубларининг муайян тизимидир.

Ҳамкорлик- иштирокчиларнинг ўзаро ахборот алмашинуви;

Турлича коммуникатив воситалар ёрдамида ўқитувчи томони талабалар билан ўзаро таъсир ва ўзаро муносабатларни ташкил этиш;

Муайян мақсадни дастурий асосда амалга оширишни режалаштириш ва ўтказиш функциясини бажаради ;

Педагогик фаолиятда муомала,

биринчи ўқув фаолиятини яқкаҳол бажаришнинг воситаси эканлиги ;

иккинчидан тарбия жараёнини таъминлашнинг ижтимоий – психологик тизим эканлиги;

учинчидан таълим-тарбиянинг муваффақиятини таъминловчи ўқитувчи билан талабалар ўзаро муносабатининг муайян тизимини ташкил қилишнинг услуби эканлиги;

- Тўртинчидан талаба индивидуаллигини такомиллаштириш истеъдодини қарор топтиришимконини берувчи жараён эканлиги;

- Бешинчидан яқкаҳол фаолиятнинг субъект сифатида рўёбга чиқиши.

Педагогика муомала деганда ўқитувчи ва талаба, ўқувчилар жамоасининг ўзаро таъсир малакаси усули ва тизими алмашилиб, унинг моҳияти, ўзаро ахборот алмашиш таълимий, тарбиявий таъсир ўтказиш, ўзаро тушунишга эришиш ва уни ташкил этиш тушўунилади. Муомала жараёнида уни мақсадга мувофиқ амалга оширишни таъминлаш учун ижтимоий назорат ва ижтимоий қонун-қоидалар муҳим аҳамиятга эга. Бу назоратда 3 та муҳим таъсир этиш воситаси иштирок этади: маъқулламаслик, қоралаш ва жазолаш. Муомала жараёнида бир хатти-харакат, ўйланмай билдирилган фикр, ортиқча имо-ишора одобсизликни келтириб чиқаради. Бу натижасида муомала фикр алмашув ўзини вазифасини низоли вазиятга бўшатиб беради. Педагогик муомалада психологик алоқа ўрнатишалоҳида аҳамиятга эга. Бунда ўқитувчи талабанинг ҳуқуқ ва мажбуриятини жамоада, оилада бажарадиган роли нимадан иборат эканлигини эътибордан четда қолдирмаслиги лозим.[2]

Демак мулоқот маданиятига, одобига амал қилиш кишини юксаклик сари етаклайди. Ҳаётда иззат хурматда бўлишга сазовор этади. Муомала одобинсон кўрки, инсонга бўлган самимий меҳр-мурувват мезонидир. Биз профессор

ўқитувчилар ўз шоғирдларимизга қанчалик самимий бўлсак, улар бизни шунчалик қадрлайдилар. Муомала одоби аслида “Ассалому алейкум, Ваалейкум ассалом” сўзларидан бошланади. Биз ота-оналар, тарбиячи, мураббийлар анашу саломлашиш одобини қанчалик ёш авлодга сингдириб, кўникма малакага айлантирсак, муомала маданияти ҳам чиройли чиқади. Устозларнинг шоғирдлар саломига алик олмаслиги уни лоқайдлигини ифодалайди.

Ўзбекистонда муомала одобининг зийнати фақат самимий саломлашишдагина эмас, айтиш мумкин бир-биримизга сизлаб мурожаат қилишда ҳамдир.

Шарқ маданияти ва анъаналари руҳида ота-оналар, ўқитувчилар, тарбиячилар фарзандларга сизлаб муомала қилсак бир-биримизга самимий ҳурмат ва эҳтиромда бўламиз. Таълим-тарбия борасида Шарқ халқлари қадимданмуомала маданиятига жуда катта эътибор берганлар. Бугунги кунимизда ҳам бу муаммо ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ. Халқимизнинг қадимги урф-одатлари, анъаналари ва муомала одоби ҳисобланган меросини ўрганиш мустақиллик маданиятини шакллантиришнинг энг асосий шартларидан биридир.

Шуни айтиш керакки узлуксиз таълим тизимида ўқитувчи профессорлар ўқувчиларга, талабаларга ўз фани бўйича асосий вазифа билим бериш деб, ҳисоблайдилар аммо, таълим ҳаётга боғланмаса у тарбиявий асослар билан изоҳланмаса, тингловчилар онгига кириб бормайди. Таълим ва тарбияни миллий маданиятдан ажратган ҳолда йўлга қўйиш инсонларни аждодлар меросидан насл-насабидан узоқлаштиришга олиб келади. Айниқса ўз-ўзини англашнинг шаклланмаслиги миллий маданий масалалар юзасидан ҳеч нарсани билмаслик миллий худбинликнинг юзага келишига сабаб бўлади. Шу боис биз юқорида санаб ўтган сифатларни шакллантиришда ҳадислар, буюк боболаримиз Имом Бухорий, Имом Термизий, А.Навоий каби кўплаб буюк зотларнинг билимдонлиги, ғоят ҳалол ва поклик ҳақида ғоялари бугунги ижодкор ўқитувчиларимизга дастури амал бўлиб келмоқда. [3]

Ислом динининг муқаддас китоблари – Қуръони Карим ва Ҳадиси Шарифда таъкидланган ота-онага ҳурмат, меҳр-муҳаббат, эъзоз, моддий ва маънавий ёрдам, қариндош уруғлару, дўст-биродарларга оқибат ҳақидаги ғоят қимматли ўғитлар ёш авлод онгига сингиб борса, бундан жамиятимиздаги кўплаб муаммолар ўз-ўзидан ечилиб бошлайди, жамият аъзоларининг янгича дунёқараши шаклланади ва мулоқот маданияти ҳам янгича тус олади.

Ўзбек халқи мулоқотида ҳам бошқа миллатлар каби мақтов, эркалатиш, кўнгилникўтариш, кўплаб сўзлар ва иборалар борки уларни маданият даражасида ўрганиб инсон руҳиятига мослаштириб, мулоқот қилса доимо суҳбатлар мазмунли, мақсадли, ижобий самара беради. Республикаимиз ўқитувчилари орасида ўз ишининг устаси, халқ ўқитувчиси, хизмат кўрсатган ўқитувчи деб тановинган, ота-оналар, ёшлар эъзозлаб устоз деб атайдиган мўътабар инсонлар кўплаб топилади. Улар педагогик ишда фидойилик билан ўқитувчилик бурчини ҳалоллик, гўзаллик, ҳақиқат, одоб-ахлоқ нурини сингдира олганликларихуш муомала бўлганлари учун ҳам бундайобрў ва ҳурматга эришганлар. Баркамол ижодкор шахсни шакллантиришга, тарбиялашга доир ахлоқий меъёрлар педагогик этикада ифодаланган. Тарбияланувчига ижобий таъсир ўтказиш шартларидан бири ўқувчи талабага ишонч билан унга нисбатан талаблар бирлигида. Бу қоида педагогик амалиётда кўп синалгандир.

Ўқитувчилар талабалар билан ўтказилган суҳбат нагизалари шундан далолат берадики таълим масканларида хушмуомалали ўқитувчилар билан бир қаторда талабаларга беҳуда дўқ уриб, бақириб муомала қиладиган ўқитувчилар ҳам учрайди. Бундай муомала жамиятда қабул қилинган умуминсоний ва миллий ахлоқий меъёрларга тўғри келмайди. Бундай ўқитувчилар талабалар ўртасида обрў орттира олмайдилар. Ўқитувчи характерида қалбдан меҳрибонлик, талабчан

бўлиши шарт. Бу унинг муваффақиятли ишлашининг биринчи шarti. Дастлабки энг юксак талабларни ўқитувчи ўзига тақдим қилиши керак, чунки ўзингда йўқ нарсани бировлардан талаб қила олмайсан. Педагог талабчанлиги билан бирга оқилона тарбиячи бўлиши ҳам лозим. Педагогик жараёнларда бўлиб турадиган кескинликларни холис қилиш учун тарбиячига хазил мутойиба туйғуси ёрдам беради. “Кувноқ педагог хўмрайганидан кўра, яхшироқ ўқитади” деб, бекорга айтилмаган. Унинг кўламида тайёр хазил, мақол, яхши, дўстона пичинг-ижобий эмоционал ҳолат яратишга ёрдам беради ва ўқувчиларни ўзга вазиятга кулгили томондан қарашга имконият беради. [4]

Ўзбекона муомала одоби айниқса хотин-қизларимизга нисбатан ҳар томонлама ҳар қандай шароитда ҳам кўпол муносабатда бўлмасликни тақозо этади. Шу боис Расули икром “Тангри аёллар билан яхши муомалада бўлишларингизни тавсия этади чунки улар қизларингиз, жуфти ҳалолларингиз, опа сингилларингиздир” деб таълим берганлар.

Муомала одоби яна шуни тақозо этадики ҳар бир киши бошқалар томонидан иззат-икром ва ҳурмат қилишларини истар экан у бошқаларнинг ҳам ҳурматини жойига қўйиши керак. Хулоса сифатида мен кўп йиллик педагогик тажрибага эга бўлган устоз сифатида ўз касбдошларимга шогирдларимга бугунги ёшлар билан чиройли муомалада бўлиб, уларга маданий муносабатда бўлишга даъват қиламан зеро ёшлар бизнинг келажагимиздир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев. 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Тошкент, 28.12.2018

Ш.М.Мирзиёев “Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз”. Тошкент “Ўзбекистон”-2017 йил.

Х.Ж.Худойкулов “Ўзбекистон ғурури унинг одобида” Тошкент “Фан” нашриёти 2008 й

Х.Ж.Худойкулов, А.Э.Кенжабоев Педагогик маҳорат асослари ўқув кўлланма. Тошкент 2013 йил.